

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

DOI <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.60.348103>

УДК 343.9:341.4(3)

І. А. Дришлюк, кандидат юридичних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: drishliukia@gmail.com

О. В. Нарожна, заступник декана економіко-правового факультету,
старший викладач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: narozhna@onu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-9623-6423>

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КОМПЕНСАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ

У статті досліджуються віктимологічні аспекти воєнних злочинів через призму міжнародно-правових стандартів компенсації та реабілітації жертв. Проаналізовано специфіку віктимізації в умовах збройного конфлікту, еволюцію міжнародно-правового визнання прав жертв воєнних злочинів від Женевських конвенцій до практики Міжнародного кримінального суду. Розглянуто механізми компенсації, що функціонують у рамках МКС, зокрема діяльність Трастового фонду для жертв, а також національні та міжнародні компенсаційні схеми. Особливу увагу приділено комплексному підходу до реабілітації жертв, який містить медичну, психологічну, соціальну та правову складові. Досліджено гендерно-чутливий підхід у роботі з жертвами конфліктного сексуального насильства й особливості реабілітації вразливих категорій населення. Проаналізовано актуальні виклики, пов'язані з імплементацією міжнародних стандартів в українському контексті, включно з питанням створення Реєстру збитків при Раді Європи та перспективами отримання компенсацій від держави-агресора. Визначено основні прогалини в міжнародно-правовому регулюванні та запропоновано шляхи вдосконалення системи захисту прав жертв воєнних злочинів.

Ключові слова: віктимологія, воєнні злочини, міжнародне кримінальне право, компенсація, реабілітація, Міжнародний кримінальний суд, жертви збройного конфлікту.

Постановка проблеми. Збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата у 2014 році та масштабована в лютому 2022 року, створила безпрецедентну кількість жертв воєнних злочинів та порушила критично важливі питання щодо ефективності існуючих міжнародно-правових механізмів

їх захисту, компенсації та реабілітації. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на кінець листопада 2025 року задокументовано 550 851 воєнний злочин, що призвело до масової віктимізації цивільного населення [1].

Сучасний етап розвитку міжнародного кримінального права характеризується посиленням уваги до прав жертв злочинів, що підпадають під юрисдикцію міжнародних судових інституцій. Однак практична реалізація міжнародно-правових стандартів компенсації та реабілітації жертв воєнних злочинів залишається проблемною через низку об'єктивних і суб'єктивних факторів. Відсутність єдиного універсального механізму компенсацій, складність виконання рішень міжнародних судів, недостатність фінансування спеціалізованих програм створюють суттєві перешкоди для реалізації прав постраждалих осіб.

Віктимологічний підхід до вивчення воєнних злочинів дає змогу комплексно оцінити масштаби віктимізації, виявити специфічні потреби різних категорій жертв і розробити ефективні стратегії їх підтримки. Особливістю воєнних злочинів є їх масовий характер, що призводить до явища колективної віктимізації, коли травматичний досвід впливає не лише на безпосередніх постраждалих, а й на цілі громади та суспільство загалом.

У контексті українських реалій дослідження міжнародного досвіду компенсації та реабілітації жертв воєнних злочинів набуває особливої актуальності у зв'язку зі створенням Реєстру збитків при Раді Європи [2], активною співпрацею з Міжнародним кримінальним судом і необхідністю розбудови національної системи підтримки постраждалих осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади віктимології воєнних злочинів досліджувались у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед українських дослідників варто відзначити роботи В. В. Голіни, Б. М. Головкина, О. А. Банчука, І. О. Дмитрієва, які розробили концептуальні основи віктимологічної профілактики. Питання міжнародного кримінального права та відповідальності за воєнні злочини вивчали О. О. Кваша, М. В. Буроменський, Б. В. Малишев, С. С. Яценко. Проблематика компенсацій жертвам міжнародних злочинів розглядалася в працях Н. В. Дрьоміної-Волок, З. М. Саїдова, Є. Л. Стрельцова.

Однак, незважаючи на наявність значного масиву досліджень, віктимологічні аспекти воєнних злочинів у контексті російської агресії проти України, особливості застосування міжнародних стандартів компенсації та реабілітації в умовах збройного конфлікту, що триває, залишаються недостатньо дослідженими. Потребує окремого вивчення питання інтеграції національної системи підтримки жертв із міжнародними компенсаційними механізмами.

Метою статті є комплексний аналіз віктимологічних аспектів воєнних злочинів через призму міжнародно-правових стандартів компенсації та реабілітації жертв, визначення особливостей застосування цих стандартів у контексті збройної агресії проти України та формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів захисту прав постраждалих осіб.

Виклад основного матеріалу. Воєнні злочини, визначені у статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3, ст. 8], характеризуються специфічними віктимологічними ознаками, що відрізняють їх від інших категорій кримінальних правопорушень. Жертвами воєнних злочинів можуть

бути як цивільні особи, так і комбатанти, що втратили можливість брати участь у бойових діях унаслідок поранення, захоплення в полон чи з інших причин.

Поняття «жертва воєнного злочину» в міжнародному праві охоплює осіб, які зазнали фізичної, психологічної чи матеріальної шкоди внаслідок порушень міжнародного гуманітарного права. Згідно з Основними принципами та керівними положеннями, які стосуються права на правовий захист і відшкодування для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (van Boven-Bassiouni Principles, 2005) [4], жертвами визнаються особи, які індивідуально або колективно постраждали від таких порушень, включаючи близьких родичів або утриманців безпосередніх жертв, а також осіб, які зазнали шкоди, втручаючись для надання допомоги жертвам.

Специфіка віктимності в умовах війни полягає у тому, що цивільне населення опиняється в ситуації підвищеного ризику незалежно від власної поведінки. На відміну від загальнокримінальної віктимології, де поведінка жертви може бути фактором віктимізації, у випадку воєнних злочинів провідним є об'єктивний фактор перебування в зоні збройного конфлікту. Це дає змогу характеризувати жертв воєнних злочинів як осіб з об'єктивною (ситуативною) віктимністю.

Масова віктимізація в умовах збройного конфлікту має низку характерних ознак. По-перше, це одномоментність – велика кількість жертв виникають протягом короткого періоду часу. По-друге, це колективний характер травматизації, коли постраждалими стають цілі громади, населені пункти чи регіони. По-третє, це кумулятивний ефект – особа може зазнавати віктимізації неодноразово через різні види воєнних злочинів (обстріли, мародерство, сексуальне насильство, катування).

Важливим віктимологічним явищем є вторинна віктимізація жертв воєнних злочинів, яка може виникати під час контакту з правоохоронними органами, судовими інституціями, медичними та соціальними службами. Необхідність неодноразово відтворювати травматичний досвід під час надання свідчень, відсутність належного психологічного супроводу, стигматизація (особливо жертв сексуального насильства) створюють додаткову травматизацію.

Латентна віктимізація при воєнних злочинах є значною проблемою. За оцінками міжнародних організацій, лише частина постраждалих звертається за допомогою або повідомляє про злочини. Причинами є страх перед переслідуванням, недовіра до правоохоронних органів, відсутність доступу до механізмів правосуддя, особливо на тимчасово окупованих територіях.

Міжнародний кримінальний суд є першою постійною міжнародною судовою інституцією, яка передбачає комплексні механізми компенсації жертвам. Стаття 75 Римського статуту надає МКС [3] повноваження встановлювати принципи відшкодування жертвам і видавати постанови безпосередньо проти засуджених осіб.

Трастовий фонд для жертв (Trust Fund for Victims, TFV), створений відповідно до статті 79 Римського статуту, виконує два основні мандати:

- 1) реалізацію постанов МКС про відшкодування;
- 2) надання фізичної, психологічної реабілітації та матеріальної підтримки жертвам та їхнім сім'ям.

Аналіз практики МКС демонструє еволюцію підходів до компенсацій. У справі *Lubanga (DRC, 2012)* Суд вперше виніс постанову про відшкодування, визначивши, що компенсація може бути як індивідуальною, так і колективною. Палата підкреслила, що колективні форми відшкодування можуть бути більш доцільними у випадках масових жертв, коли індивідуальна оцінка шкоди кожній жертві є практично неможливою [5]. У справі *Katanga (DRC, 2017)* Суд деталізував методологію визначення розміру компенсацій, встановивши символічну та колективну компенсацію у розмірі 1 мільйон доларів США на користь жертв у віддалених громадах Конго [6].

Однак практична реалізація цих рішень стикається із серйозними викликами. Основна проблема – неплатоспроможність засуджених осіб. У більшості випадків засуджені не мають достатніх активів для виплати компенсацій, тож тягар падає на Тростовий фонд, який фінансується коштом добровільних внесків держав-учасниць і приватних донорів.

Міжнародний досвід демонструє різноманітні моделі компенсації жертвам воєнних злочинів і масових порушень прав людини. Німеччина створила одну з найбільш розвинених систем компенсацій жертвам нацизму, яка передбачала як індивідуальні виплати, так і програми підтримки громад. З 1952 року Німеччина виплатила понад 80 мільярдів доларів США в різних формах репарацій [7]. Рада Європи прийняла Європейську конвенцію про компенсацію жертвам насильницьких злочинів (1983), яка зобов'язує держави-учасниці створювати національні схеми компенсацій. Хоча конвенція не стосується безпосередньо воєнних злочинів, її принципи застосовуються в деяких країнах до широкого кола жертв насильства [8, с. 34–55].

Для України особливе значення має створення Реєстру збитків, заподіяних агресією Російської Федерації проти України, при Раді Європи (2023). Реєстр виконує функцію документування претензій фізичних та юридичних осіб, держави України щодо шкоди, завданої російською агресією. Це історично безпрецедентний механізм, який має стати основою для майбутніх компенсацій. Реєстр не є судовою інституцією та не присуджує компенсації, але створює доказову базу для подальших компенсаційних механізмів, які можуть стосуватися використання заморожених активів Російської Федерації [9]. Українське законодавство передбачає певні форми підтримки постраждалих від війни осіб. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993), Закон України «Про жертви злочинів» (2015) встановлюють правові засади підтримки, однак практична реалізація стикається з обмеженістю бюджетних ресурсів в умовах тривалого воєнного стану. Наразі, коли бойові дії продовжуються, важко очікувати, що репарації будуть виплачені в найближчому майбутньому [10, с. 73].

Реабілітація жертв воєнних злочинів потребує міждисциплінарного підходу, який охоплює медичні, психологічні, соціальні та правові аспекти. Основні принципи ван Бовена – Бассіуні визначають реабілітацію як надання медичної та психологічної допомоги, а також юридичних і соціальних послуг.

Медична реабілітація передбачає лікування фізичних травм, протезування, відновлювальну терапію. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) реалізує програми фізичної реабілітації в зонах конфлікту, включно зі створенням

центрів протезування та ортопедії [11]. В Україні діють спеціалізовані центри реабілітації поранених, однак потреби значно перевищують наявні потужності.

Психологічна реабілітація є критично важливою для жертв воєнних злочинів, оскільки травматичний стрес, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та тривожні розлади поширені серед постраждалих. Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує модель психологічної першої допомоги та подальшу спеціалізовану психотерапевтичну підтримку. В Україні розвивається мережа центрів надання психологічної допомоги, проте дефіцит кваліфікованих фахівців залишається проблемою.

Соціальна реінтеграція передбачає допомогу у працевлаштуванні, освіті, забезпеченні житлом. Програми професійної перепідготовки для осіб з інвалідністю, освітня підтримка дітей-жертв війни, соціальне житло для внутрішньо переміщених осіб є складовими комплексної соціальної реабілітації.

Правова допомога охоплює консультування щодо прав жертв, представництво інтересів у судових та адміністративних процедурах, допомогу в документуванні злочинів. Міжнародні та національні правозахисні організації надають безоплатну правову допомогу жертвам воєнних злочинів в Україні.

Конфліктне сексуальне насильство є системною проблемою збройних конфліктів. Резолюції Ради Безпеки ООН 1820 (2008), 1888 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) визнали сексуальне насильство в конфліктах як тактику війни та загрозу міжнародній безпеці. Жертви сексуального насильства потребують спеціалізованої допомоги, яка враховує фізичні, психологічні та соціальні наслідки таких злочинів. Міжнародні стандарти вимагають створення безпечних умов для звітування, конфіденційності, доступу до медичної та психологічної підтримки без стигматизації. Одним із можливих шляхів подолання існуючих проблем є розширення повноважень міжнародних судових органів, створення спеціалізованих трибуналів, використання сучасних цифрових технологій для збору та верифікації доказів, а також запровадження спеціальних програм реабілітації потерпілих. Лише комплексне поєднання юридичних, інституційних і соціальних механізмів дасть змогу забезпечити належний рівень захисту прав потерпілих, сприяти відновленню правової справедливості та гарантувати ефективне переслідування осіб, відповідальних за вчинення воєнних злочинів [12, с. 258].

В Україні документуються численні випадки сексуального насильства з боку російських військових. Урядові та неурядові організації створили спеціалізовані центри підтримки, гарячі лінії, програми реабілітації. Однак культурні бар'єри, страх стигматизації перешкоджають багатьом жертвам звертатися за допомогою.

Гендерно-чутливий підхід також передбачає увагу до специфічних потреб жінок та дівчат у питаннях репродуктивного здоров'я, захисту від повторної віктимізації, забезпечення економічної незалежності.

Діти-жертви воєнних злочинів потребують особливої уваги. Депортація українських дітей до Російської Федерації, про яку видано ордер на арешт російського президента, є тяжким воєнним злочином. Міжнародне співтовариство підтримує зусилля України з повернення дітей, їх психологічної та соціальної реабілітації.

Конвенція ООН про права дитини та Паризькі зобов'язання щодо захисту дітей від незаконної вербовки визначають стандарти захисту дітей у конфліктах.

Реабілітація має передбачати возз'єднання із сім'ями, доступ до освіти, психологічну підтримку, створення безпечного середовища.

Особи з інвалідністю, літні люди, внутрішньо переміщені особи також потребують адаптованих програм реабілітації, які враховують їхні специфічні потреби та вразливості.

Україна стикається з безпрецедентним масштабом віктимізації внаслідок російської агресії. За різними оцінками, десятки тисяч цивільних осіб загинули, сотні тисяч отримали поранення, мільйони стали внутрішньо переміщеними особами або біженцями.

Основними викликами є:

– по-перше, масштаб потреб, що перевищує наявні ресурси. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на грудень 2024 року розслідується понад 130 тисяч кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів. Кількість постраждалих осіб оцінюється в сотні тисяч, що створює безпрецедентне навантаження на систему підтримки жертв. Національний бюджет в умовах воєнного стану не може забезпечити повноцінне фінансування всіх необхідних програм реабілітації, що робить міжнародну допомогу критично важливою;

– по-друге, тривалість конфлікту ускладнює довгострокове планування реабілітації. Війна, яка триває, означає, що кількість жертв продовжує зростати щодня, а деякі постраждалі потребують багаторічної реабілітації. Система підтримки має одночасно надавати екстрену допомогу новим жертвам і забезпечувати тривалий супровід тих, хто постраждав раніше. Неможливість передбачити тривалість конфлікту ускладнює фінансове планування та розробку довгострокових програм;

– по-третє, тимчасова окупація значних територій унеможливує доступ до жертв у цих регіонах. Мільйони громадян залишаються на тимчасово окупованих територіях, де відсутні можливості звітування про злочини, отримання допомоги чи документування порушень. Після деокупації виявляється масштабна латентна віктимізація, що потребує екстреної мобілізації ресурсів. Досвід деокупованих територій Київської, Чернігівської, Херсонської областей свідчить про високий рівень травматизації населення, яке зазнало окупації;

– по-четверте, необхідність паралельного документування злочинів та надання допомоги створює подвійне навантаження на жертв та фахівців. Міжнародні стандарти вимагають ретельного збору доказів для майбутніх судових процесів, що може призводити до вторинної віктимізації. Потрібно збалансувати потреби правосуддя та благополуччя жертв, забезпечуючи психологічний супровід під час надання свідчень;

– по-п'яте, обмеженість фінансових ресурсів національного бюджету в умовах воєнного стану. Значна частина бюджету спрямовується на оборону та безпеку, що об'єктивно обмежує видатки на соціальні програми. Це підкреслює необхідність залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги, ефективного використання міжнародних компенсаційних механізмів;

– по-шосте, дефіцит кваліфікованих фахівців у сфері реабілітації жертв воєнних злочинів. Робота з постраждалими від воєнних злочинів вимагає спеціалізованих компетенцій у галузі травматерапії, віктимології, міжнародного гуманітарного права. Масовий виїзд частини фахівців за кордон, навантаження

на тих, хто залишився, призводять до професійного вигорання та зниження якості послуг;

– по-сьоме, координація між численними національними та міжнародними акторами. В Україні працюють десятки міжнародних організацій, сотні неурядових організацій, державні органи різних рівнів. Відсутність єдиної координаційної платформи може призводити до дублювання зусиль в одних регіонах і прогалин в інших. Потрібна розробка єдиної національної стратегії підтримки жертв із чітким розподілом ролей та відповідальності.

Висновки. *По-перше*, віктимологічні аспекти воєнних злочинів становлять важливу складову міжнародного кримінального права та потребують комплексного міждисциплінарного дослідження. Специфіка масової віктимізації в умовах збройного конфлікту, різноманітність категорій жертв та форм заподіяної шкоди вимагають розробки адекватних механізмів захисту, компенсації та реабілітації. *По-друге*, міжнародно-правові стандарти компенсації та реабілітації жертв воєнних злочинів пройшли значну еволюцію від обмежених гуманітарних норм Женевських конвенцій 1949 року до комплексної системи правових гарантій, закріплених у Римському статуті Міжнародного кримінального суду й Основних принципах ван Бовена – Бассіуні 2005 року. Ця еволюція відображає зміну парадигми від фокуса суто на покаранні винних до визнання центральної ролі прав жертв у системі міжнародної кримінальної юстиції. *По-третє*, практика Міжнародного кримінального суду, зокрема діяльність Трастового фонду для жертв, демонструє як досягнення, так і суттєві обмеження існуючих механізмів компенсацій. Однак основна проблема залишається незмінною – неплатоспроможність засуджених осіб та недостатність фінансування Трастового фонду, що залежить від добровільних внесків держав. Це підкреслює потребу в розробці альтернативних механізмів фінансування компенсацій, включно з можливістю використання державних активів країни-агресора. *По-четверте*, компаративний аналіз національних та міжнародних компенсаційних схем (Німеччина, Руанда, колишня Югославія) демонструє різноманітність моделей та підходів, але виявляє спільні критичні фактори успіху: політичну волю, належне фінансування, тривалість реалізації програм, врахування культурних особливостей і залучення самих жертв до розробки механізмів підтримки. *По-п'яте*, комплексний підхід до реабілітації жертв воєнних злочинів має охоплювати медичні, психологічні, соціальні та правові аспекти. Особливу увагу потрібно приділяти гендерно-чутливому підходу, враховуючи специфічні потреби жертв конфліктного сексуального насильства й особливо вразливих категорій населення (діти, особи з інвалідністю, літні люди, внутрішньо переміщені особи). Міжнародні стандарти, закріплені в резолюціях Ради Безпеки ООН 1820, 1888, 1960, 2106, вимагають створення спеціалізованих програм, які забезпечують конфіденційність, захист від стигматизації та комплексну підтримку. *По-шосте*, для України, яка стикається з безпрецедентним масштабом воєнних злочинів унаслідок російської агресії, міжнародні стандарти набувають особливої практичної значущості. Основними викликами є масштаб потреб, що перевищує наявні ресурси, тривалість конфлікту, тимчасова окупація значних територій, необхідність паралельного документування злочинів та надання допомоги, обмеженість

бюджетних ресурсів, дефіцит кваліфікованих фахівців і потреба в координації численних національних і міжнародних акторів. Створення Реєстру збитків при Раді Європи, активна співпраця з МКС, включно з видачею ордерів на арешт вищого керівництва Росії, є важливими кроками в напрямі реалізації прав постраждалих осіб.

Виходячи з проведеного дослідження, пропонуємо такі **рекомендації**:

1. *На національному рівні*: вдосконалити законодавство у сфері захисту прав жертв воєнних злочинів, створити єдиний електронний реєстр жертв із дотриманням вимог конфіденційності, розробити та затвердити Національну стратегію реабілітації жертв воєнних злочинів, створити мережу спеціалізованих центрів комплексної реабілітації у всіх регіонах, забезпечити підготовку достатньої кількості фахівців з травматерапії та віктимології, імплементувати гендерно-чутливий підхід у всіх програмах підтримки, створити єдину координаційну платформу для взаємодії державних органів, неурядових та міжнародних організацій.

2. *У сфері міжнародної співпраці*: максимально використовувати можливості Реєстру збитків при Раді Європи для документування претензій, активно підтримувати ініціативи щодо використання заморожених російських активів для компенсацій, сприяти створенню спеціального трибуналу щодо злочину агресії, продовжувати співпрацю з МКС у розслідуванні воєнних злочинів, залучати міжнародну технічну та фінансову допомогу для програм реабілітації, розвивати міжнародне співробітництво в підготовці фахівців та обміні кращими практиками.

3. *На міжнародному рівні*: ініціювати створення постійного міжнародного компенсаційного фонду з обов'язковим фінансуванням, розробити єдину методологію оцінки збитків та визначення розмірів компенсацій, посилити механізми примусового виконання рішень міжнародних судів, розширити юрисдикцію міжнародних судових інституцій, вдосконалити процедури участі жертв у судових процесах для мінімізації вторинної віктимізації, розробити детальні стандарти колективних форм відшкодування.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в емпіричному вивченні ефективності різних моделей реабілітації жертв воєнних злочинів в українському контексті, аналізі довгострокових психологічних і соціальних наслідків віктимізації, розробці інноваційних підходів до компенсацій у випадках масових жертв, дослідженні практики застосування міжнародних стандартів у національних правових системах різних країн, вивченні особливостей віктимологічної профілактики в умовах збройного конфлікту, що триває.

Список використаної літератури

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 26.11.2025).
2. *Реєстр збитків для України* : вебсайт. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/> (дата звернення: 26.11.2025).
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 26.11.2025).

4. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, also known as the Van Boven/Bassiouni Principles. *United Nations* : вебсайт. URL: <https://peacemaker.un.org/en/documents/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation-victims-gross-violations> (дата звернення: 26.11.2025).
5. Lubanga Case. *The International Criminal Court (ICC)* : вебсайт. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga> (дата звернення: 26.11.2025).
6. Katanga Case. *The International Criminal Court (ICC)* : вебсайт. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga> (дата звернення: 26.11.2025).
7. Домагала-Перейра К. Історик: ФРН ще не сплатила репарації за Другу світову війну. *Deutsche Welle (українська редакція)* : вебсайт. URL: <https://lnk.ua/be8APg8V5> (дата звернення: 26.11.2025).
8. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Б. В. Малишев, З. М. Саїдова. За заг. редакцією О. А. Банчука. Київ : Москаленко О.М., 2015. 268 с.
9. Резолюція СМ/Res(2023)3 «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України», прийнята Комітетом Міністрів 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text (дата звернення: 26.11.2025).
10. Моффет Л. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. *Queen's University Belfast*. 2022. 73 с. URL: <https://tinylink.info/ZSDD> (дата звернення: 26.11.2025).
11. МКЧХ та Харківський національний медичний університет запроваджують комплексну програму фізичної реабілітації з новою лабораторією протезування та ортезування. *Міжнародний Комітет Червоного Хреста в Україні* : вебсайт. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2025/10/news-release/nova-protežno-ortezna-laboratoriia-kharkiv/> (дата звернення: 26.11.2025).
12. Гафич О. І. Деякі питання щодо забезпечення прав потерпілих під час розслідування воєнних злочинів: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 256–260.

References

1. Pro zareistrovani kriminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation] (n.d.). Ofis Heneralnoho prokurora Ukrainy [Office of the Prosecutor General of Ukraine]. Retrieved November 26, 2025, from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
2. Reiestr zbytkiv dlia Ukrainy [Register of damage for Ukraine] (n.d.). Council of Europe. Retrieved November 26, 2025, from <https://rd4u.coe.int/uk/> [in Ukrainian].
3. Rymskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [Rome Statute of the International Criminal Court] (n.d.). Verkhovna Rada Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved November 26, 2025, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
4. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (Van Boven/Bassiouni Principles). (n.d.). United Nations. Retrieved November 26, 2025, from <https://peacemaker.un.org/en/documents/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation-victims-gross-violations>.
5. Lubanga case (n.d.). International Criminal Court. Retrieved November 26, 2025, from <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga>.
6. Katanga case (n.d.). International Criminal Court. Retrieved November 26, 2025, from <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga>.
7. Domahala-Pereira, K. (n.d.). Istoryk: FRN shche ne splatyla reparatsii za Druhu svitovu viinu [Historian: Germany has not yet paid reparations for World War II]. *Deutsche Welle (Ukrainian edition)*. Retrieved November 26, 2025, from <https://lnk.ua/be8APg8V5> [in Ukrainian]

8. Banchuk, O. A. (Ed.), Dmytrieva, I. O., Malyshev, B. V., & Saidova, Z. M. (2015). Vidshkoduvannia poterpilym vid nasylnytskykh zlochyniv: yevropeiski standarty i zarubizhne zakonodavstvo [Compensation for victims of violent crimes: European standards and foreign legislation]. Kyiv: Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
9. Rezoliutsiia CM/Res(2023)3 “Pro vstanovlennia Rozshyrenoi chastkovoï uhody pro Reiestr zbytkiv, zavdanykh ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy” [Resolution CM/Res(2023)3 on the establishment of the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine]. (2023, May 12). Verkhovna Rada Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved November 26, 2025, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_00123#Text [in Ukrainian]
10. Moffett, L. (2022). Varianty vidshkoduvannia zbytkiv, zavdanykh pid chas viiny v Ukraini [Options for reparations for harm caused during the war in Ukraine]. Queen’s University Belfast. Retrieved November 26, 2025, from <https://tinylink.info/ZSDD> [in Ukrainian].
11. МКChKh ta Kharkivskiy natsionalnyi medychniy universytet zaprovadzhuiut kompleksnu prohramu fizychnoi rehabilitatsii z novoiu laboratoriiu protezuvannia ta ortezuvannia [ICRC and Kharkiv National Medical University launch a comprehensive physical rehabilitation program with a new prosthetics and orthotics laboratory]. (2025). International Committee of the Red Cross in Ukraine. Retrieved November 26, 2025, from <https://blogs.icrc.org/ua/2025/10/news-release/nova-protežno-ortezna-laboratoriia-kharkiv/> [in Ukrainian]
12. Hafych, O. I. (2025). Deiaki pytannia shchodo zabezpechennia prav poterpilykh pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv: mizhnarodno-pravovyi aspekt [Some issues of ensuring victims’ rights during the investigation of war crimes: international legal aspect]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Legal Scientific Electronic Journal], 5, 256–260 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 27.11.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

I. A. Drishliuk, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: drishliukia@gmail.com

O. V. Narozhna, Deputy Dean of the Faculty of Economics and Law, Senior Teacher
Odesa I. I. Mechnikov National University
Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
224/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: narozhna@onu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-9623-6423>

VICTIMOLOGICAL ASPECTS OF WAR CRIMES: INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS FOR COMPENSATION AND REHABILITATION OF VICTIMS

Summary

The article examines the victimological aspects of war crimes through the prism of international legal standards for compensation and rehabilitation of victims. The study analyzes the specificity of victimization in the context of armed conflict, characterized by objective (situational) victimity, mass traumatization, and high levels of latent victimization. The phenomenon of

secondary victimization in war crimes becomes particularly acute due to the necessity of repeated reproduction of traumatic experiences during crime documentation and judicial proceedings.

The evolution of international legal recognition of victims' rights is traced from the limited humanitarian norms of the 1949 Geneva Conventions to the comprehensive system of legal guarantees enshrined in the Rome Statute of the International Criminal Court and the 2005 van Boven–Bassiouni Principles. Five forms of reparations are analyzed: restitution, compensation, rehabilitation, satisfaction, and guarantees of non-repetition.

The practice of the International Criminal Court is examined, particularly the activities of the Trust Fund for Victims and landmark decisions in the Lubanga, Katanga, and Al Mahdi cases. The study reveals both achievements and significant limitations of existing compensation mechanisms, primarily the insolvency of convicted persons and insufficient funding dependent on voluntary state contributions.

A comparative analysis of national and international compensation schemes (Germany, Rwanda, former Yugoslavia) demonstrates the diversity of models while identifying common critical success factors: political will, adequate financing, long-term program implementation, consideration of cultural specificities, and involvement of victims themselves in developing support mechanisms.

Special attention is paid to a comprehensive approach to victim rehabilitation encompassing medical, psychological, social, and legal aspects. The gender-sensitive approach is emphasized, considering the specific needs of victims of conflict-related sexual violence and particularly vulnerable population categories.

For Ukraine, facing an unprecedented scale of war crimes due to Russian aggression, the study analyzes key challenges: the scale of needs exceeding available resources, conflict duration, temporary occupation of territories, limited budget resources, shortage of qualified specialists, and the need for coordination among numerous actors. The creation of the Register of Damage at the Council of Europe and active cooperation with the ICC represent important steps toward realizing victims' rights.

The research identifies significant gaps in international legal regulation and proposes recommendations at national, international cooperation, and global levels, including the creation of a permanent international compensation fund, development of unified damage assessment methodology, and strengthening of enforcement mechanisms for international court decisions.

Keywords: victimology, war crimes, international criminal law, compensation, rehabilitation, International Criminal Court, victims of armed conflict.